

MEDINIO PANEVĖŽIO PAVELDO PĖDSAKAIS

PANEVĖŽIO Miesto IR MEDINĖS ISTORIJS PRAĐIA

Iš istorijos šaltinių žinome, kad XIII amžiuje Panevėžio regione egzistavo gyvenviečių tinklas, bet dėl nuolatinių karo veiksmų negalėjo išaugti į miestus. XV a. pirmoje pusėje, pasibaigus karams su Livonijos ordinu, vyko per kovas ištuštėjusios šiaurinės Lietuvos dalies apgyvendinimas. XV a. antroje pusėje įsikūrė stambiausi dabartiniai miestai, tarpe jų ir Panevėžys.

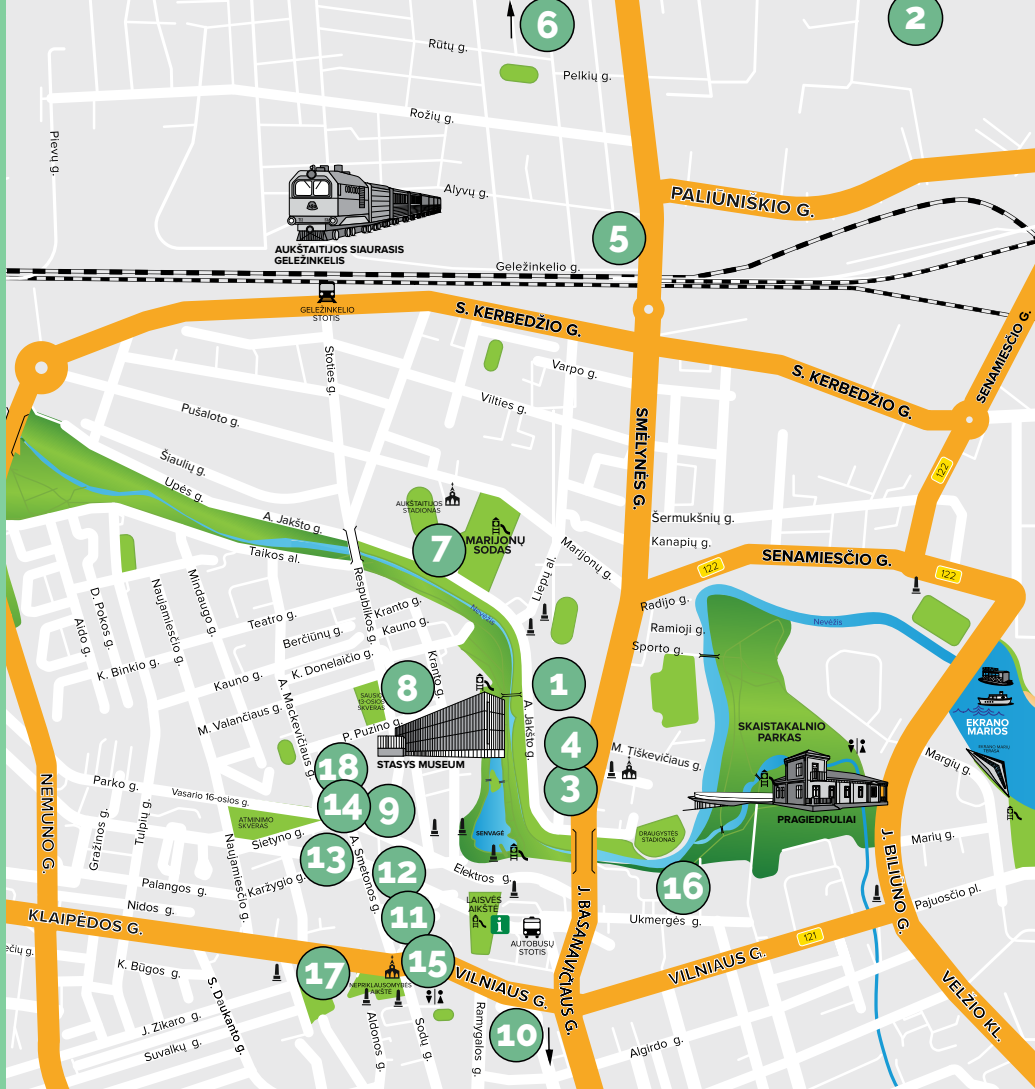
XV amžiuje užsimezgusi Panevėžio miesto pradžia siejama su medžiu. 1503 m. rugsėjo 7 d. laikoma Panevėžio įkūrimo data, kuomet pirmą kartą Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis pamini Panevėžio vardą dovanodamas Ramygalos klebonui žemės sklypą tarp Nevėžio ir Lėvens upių, įpareigodamas jame pastatyti bažnyčią. Apie 1507 m. čia iškilo pirmoji medinė bažnyčia, netoli jos pastatyta klebonija, ūkiniai pastatai, smuklė ir turgus. Aplink formavosi medinių gyvenamųjų namų gatvelės, kurios ir sudarė nedidelės gyvenvietės branduolį, vėliau ši teritorija gavo Senojo Panevėžio pavadinimą.

Sugriuvus dviem pirmosioms medinėms bažnyčioms, 1781 m. Vilniaus kapitulos kanauninkas Mikalojus Tiškevičius Nevėžio dešiniajame krante, netoli Naujojo Panevėžio, savo žemėse, pastatė naują medinę bažnyčią, į kurią perkėlė parapiją iš Senojo Panevėžio. Prie jos ėmė kurtis sodybos, visuomeninės paskirties pastatai, formavosi gatvių tinklas. Ši miesto dalis jau nuo 1789 m. sudarė atskirą miestelį, vadintą Mikolajevu arba Smėlyne. Tikros Panevėžio miesto dalies statusą Mikolajevas gavo 1915 m., kuomet buvo prijungtas prie Panevėžio.

XVI a. pradžioje kairiajame Nevėžio krante, valstybinio dvaro teritorijoje, įsikūrė gyvenvietė, kuri pradėta vadinti Naujuoju Panevėžiu. Per Naujajį Panevėžį tiesėsi prekybos kelias į Rygą, leidęs jam plėstis sparčiau nei Senajam. XVI a. viduryje istorijos šaltiniuose Naujasis Panevėžys jau buvo vadinamas miestu.

1780 m. Senajam ir Naujam Panevėžiui ėmus jungtis, 1791–1792 m. jis tapo miestu.

- 1 NAMAS, KURIAME GYVENO GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ
- 2 NAMAS, KURIAME GYVENO MATAS GRIGONIS
- 3 GYVENAMASIS NAMAS
- 4 GYVENAMASIS NAMAS
- 5 NAMAS, KURIAME GYVENO JUOZAS MILAŠIŪNAS
- 6 ČESLOVO PETRAŠKEVIČIAUS VILA
- 7 PETRO BŪTĖNO NAMAS
- 8 ANTANO DIDŽIULIO NAMAS
- 9 GYVENAMASIS NAMAS

- 10 NAMAS, KURIAME GYVENO VLADAS KUZMA
- 11 NAMAS, KURIAME GYVENO KARKŲ ŠEIMA
- 12 GYVENAMASIS NAMAS
- 13 NAMAS, KURIAME GYVENO ANDRIUS DOMAŠEVIČIUS
- 14 NAMAS, KURIAME GYVENO ANTANAS GARGASAS
- 15 PANEVĖŽIO ŠVČ. TREJYBĖS BAŽNYČIOS REKTORATAS
- 16 PANEVĖŽIO EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIA
- 17 KRISTAUS PRISIKĖLIMO CERKVĖ
- 18 PANEVĖŽIO SENTIKIŲ CERKVĖ

MEDINIS PANEVĖŽIO PAVELDAS

Panevėžio medinė architektūra – svarbus miesto kultūros paveldas. Nors dėl istorinių įvykių dalis pastatų nebuvo išsaugoti, išlikę tapo reikšmingu medinės architektūros palikimu, pasakojančiu ir čia gyvenusių asmenybių istorijas.

Mieste daugiausia išlikę XX a. statyti medinukai. Nemažą dalį jų galite išvysti ties Šv. Petro ir Povilo bažnyčia, keliaudami Smėlynės gatve – čia ir bene vienintelis Lietuvoje dviejų aukštų medinis pastatas su mezonino bokštu. Nuo medinės bažnyčios prasidėjusiame Panevėžyje ir šiandien stovi net treji mediniai maldos namai, o daugeliui gyvenamųjų pastatų pakeitus išvaizdą to meto istoriją primena čia gyvenusios asmenybės – Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Petras Būtėnas, Juozas Milašiūnas, Vladas Kuzma.

NAMAS, KURIAME GYVENO GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ

📍 Šv. Zitos g. 18

Jaukiais tarpukariu statytais mediniais namais Panevėžyje išsiskiria Šv. Zitos gatvė. Pačiame jos gale stūkso praeito amžiaus pradžią menantis medinukas. 1925 m. statytas 18 numeriu pažymėtas namas priklausė miesto burmistrui Tadiui Chodakauskui. Jame paskutinius gyvenimo metus leido rašytoja, pedagogė, kultūros ir visuomenės veikėja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, čia sukūrusi ir vieną reikšmingiausių literatūros kūrinių – romaną „Ad astra“. Po karo namas nacionalizuotas, pakeista jo vidaus struktūra, tačiau išlikę vertingų architektūrinių savybių. Pastatas įrašytas į Kultūros vertybių registrą dėl memorialinės ir architektūrinės vertės.

NAMAS, KURIAME GYVENO MATAS GRIGONIS

📍 Bruknyinės g. 22A

Šis žalumos apsuptas 1934 m. pastatytas gyvenamasis namas mena dar vienos išskirtinės asmenybės – Mato Grigonio – istoriją. Vaikų rašytojas, pedagogas ir kultūros veikėjas jame apsigyveno išėjęs į pensiją. Prie namo esantis vaismedžių sodas – dar vienas M. Grigonio, besidomėjusio selekcija, palikimas. Beveik 30 metų praleidęs Panevėžyje jis vykdė reikšmingą veiklą švietimo srityje, mokytojavo ir pradėjo mokslinę karjerą, ėjo Panevėžio apskrities mokyklų inspektoriaus pareigas, aktyviai dalyvavo draugijos „Aidas“ veikloje, drauge su G. Petkevičaitė-Bite įkūrė mokinių sambūrį „Meno kuopa“. Šis gyvenamasis namas dabartinėje Bruknyinės g. 22A (tuomečiame Senamiesčio vienkiemyje) įrašytas į Kultūros vertybių registrą dėl memorialinės vertės.

3

GYVENAMASIS NAMAS

📍 Smėlynės g. 9

Šiandien šio namo medinę istoriją mena tik išlikę raižiniai. XX a. pr. statytas namas vėliau buvo aptinkuotas, bet iki šių dienų išlikusi didžiausia jo puošmena – įėjimo durys. Įspūdingas jas puošiantis medinis raižinys – ne vienintelis. Akylesni pastebės ir išlikusias medines namo fasado puošmenas.

4

GYVENAMASIS NAMAS

📍 Smėlynės g. 15

Smėlynės gatvėje dirbo žinomi gydytojai. Šis 15 numeriu pažymėtas priešais bažnyčią stovintis namas tarpukariu statytas kaip privatus gyvenamasis būstas. Į jį 1927 m. persikėlė gydytojas Antanas Didžiulis. Namas įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.

5

NAMAS, KURIAME GYVENO JUOZAS MILAŠIŪNAS

📍 Smėlynės g. 17

Greitai 50 metus skaičiuosiantis medinukas iki šių dienų liudija svarbų jame gyvenusios asmenybės indėlį į lietuvių kalbos ir kultūros išsaugojimą. Grįžęs iš Jungtinių Amerikos Valstijų, kur buvo emigravęs vengdamas suėmimo, čia apsigyveno knygnešys Juozas Milašius. Šiame name jis praleido beveik 30 metų. Šiandien 1875 m. pastatytas medinukas, nors ir patyręs didelių pokyčių bei gerokai pasikeitęs, išliko autentiškas. Pastatas įrašytas į Kultūros vertybių registrą dėl istorinės memorialinės vertės.

6

ČESLOVO PETRAŠKEVIČIAUS VILA

📍 Smėlynės g. 171

Smėlynės gatvės medinukų sąrašą užbaigia vienintelis Lietuvoje dviejų aukštų medinis pastatas su mezoninu ir bokštu. Didingas vilos pastatų kompleksas, iškilęs 4-ojo dešimtmečio pradžioje, priklausė žyminiam advokatui, knygnešiui ir visuomenės veikėjui Česlovui Petraškevičiui. Gamtos apsuptyje viloje Petraškevičių šeima suspėjo praleisti tik kelias vasaras. Prasidėjus sovietinei okupacijai, pastatas nacionalizuotas – jame įsikūrė berniukų kolonija, vaikų namai ir kitos įstaigos, 1966 m. Panevėžio jaunųjų gamtininkų stotis, po beveik 40 metų – Panevėžio gamtos mokykla – ji čia veikia ir šiandien. Pastatų kompleksas, pasižymintis medine architektūra, įrašytas į Kultūros vertybių registrą.

7

PETRO BŪTĖNO NAMAS

📍 A. Jakšto g. 3

Vilos tipo medinukas priklausė kalbininkui, tautosakininkui, vertėjui ir pedagogui Petruui Būtėnui. 1933 m. pagal A. Gargaso projektą pastatytas namas buvo ne tik ryškios Lietuvos asmenybės gyvenamoji erdvė, bet ir svarbi Panevėžio šviesuomenės susibūrimo vieta. Artėjant antrajai sovietinei okupacijai, P. Būtėnas pasitraukė į Vokietiją, o vėliau emigravo į JAV. Antrojo pasaulinio karo metais vokiečių kariai name įkūrė karo ligoninę, po karo sovietai – Pajuostės lakūnų štabą. 1951 m., namą nacionalizavus, P. Būtėno šeima iškeldinta, jame veikė vaikų poliklinika, vėliau miesto viešosios bibliotekos filialas. Tik 1989 m. namas grąžintas sūnui Donatui Būtėnui. Pastatas įrašytas į Kultūros vertybių registrą dėl memorialinės ir architektūrinės vertės.

8

ANTANO DIDŽIULIO NAMAS

📍 P. Puzino g. 6

Jauki Povilo Tado Puzino gatvė, pasižyminti išskirtiniais pastatais, glaudė ne vieną istorinę asmenybę. Keliaujant šia gatve ir pakėlus žvilgsnį į namų stogus, akis užkliūva už išskirtinių raudonų plytų mūro dūmtraukių su karnizomis. Būtent šiame 1929 m. pastatytame dviaukščiam medinuke glaudėsi Raudonojo Kryžiaus ligoninės vyr. gydytojas – Antanas Didžiulis. Jis aktyviai dalyvavo ir kultūrinėje veikloje: vadovavo Panevėžio meno kultūros draugijai „Aidas“, vaidino spektakliuose, operetėse. Šiuose namuose rinkdavosi miesto šviesuomenė, viešėdama pas Didžiulius su būsimu vyru Bernardu Buču susipažino tuomet mieste mokytoja dirbusi poetė Salomėja Nėris. Pastatas į Kultūros vertybių registrą įrašytas dėl architektūrinės ir istorinės reikšmės.

9

GYVENAMASIS NAMAS

📍 Vasario 16-osios g. 24

Iš pirmo žvilgsnio įprastas medinukas Vasario 16-osios gatvėje iš tiesų išsiskiria klasicizmo stilistikos bruožais ir įdomia architektūra. Akylesni pastebės savitą aukštų langų suskirstymą ir vertikalias namo išorės dailylentes ar keturšlaitį valminį stogą su plačiu profiliuotu pastogės karnizu. Šis istorinėje miesto dalyje 1880 m. pastatytas namas, tikėtina, priklausė miesto burmistro Tado Chodakausko uošvei Kosinskienei. Sprendimas pastatą įrašyti į vietinį Kultūros vertybių registrą rodo jo svarbą ir vertę, ypač dėl unikalių architektūros savybių.

10

NAMAS, KURIAME GYVENO VLADAS KUZMA

📍 Ramygalos g. 41A

Šiame medinuke gyveno pėdsaką Panevėžio ligoninės istorijoje palikęs Vladas Kuzma – chirurgas novatorius, paskelbęs per 70 mokslo straipsnių ir pasižymėjęs kaip daugelio chirurgijos sričių ir transplantologijos pradininkas Lietuvoje. 1903 m. statytas namas priklausė jo giminėms – Balčikoniams, jame V. Kuzma glaudėsi, kol mokėsi mokykloje ir dirbo Panevėžio ligoninėje. Sprendimas pastatą įrašyti į Kultūros vertybių registrą dėl memorialinės vertės rodo jame gyvenusios asmenybės įnašą į Lietuvos medicinos mokslus.

11

NAMAS, KURIAME GYVENO KARKŪ ŠEIMA

A. Smetonos g. 4

Keliaudami A. Smetonos gatve, rasite unikalių medinės architektūros pavyzdžių, menančių į miesto istoriją įėjusias išskirtines asmenybes. Vienas jų pažymėtas 4 numeriu. 1932 m. iškilusiam medinuke gyveno neišdildomą žymę Panevėžio muzikoje ir teatre palikusios asmenybės – vargonininkas, dirigentas, kompozitorius Mykolas Karka, jo sūnus aktorius ir režisierius Gediminas Karka bei šio žmona aktorė Eugenija Šulgaitė-Karkienė. Jame virė muzika ir teatru apipintas gyvenimas. Iš garsios Panevėžio bajorų šeimos kilusio notaro Algirdas Moigio pastatytas namas – svarbi kultūros vertybė. Pastatas įrašytas į Kultūros vertybių registrą dėl memorialinės vertės.

12

GYVENAMASIS NAMAS

A. Smetonos g. 22

Smetonos gatvė į Panevėžio miesto istoriją įėjo ir dėl čia įsikūrusios pirmosios Panevėžio pradinės mokyklos, o šiame XIX a. pab.–XX a. pr. statytame medinuke iki 1930 m. veikė lenkų gimnazija. Panevėžio miesto istorinės dalies teritorijoje stūksantis namas ir šiandien traukia akį įvairiais įspūdingais raižiniais. Pastatas sudarytas iš kelių fasadų su keliais prieangiais, kuriuose slepiasi gražuolės medinės durys, o viduje į mansardinį aukštą veda mediniai laiptai.

13

NAMAS, KURIAME GYVENO ANDRIUS DOMAŠEVIČIUS

A. Smetonos g. 27

Šiame dar XIX a. 7-ajame dešimtmetyje pastatytame medinuke gimė ir 15 metų gyveno gydytojas bei Lietuvos socialdemokratijos pradininkas Andrius Domaševičius. Buvo laikas, kai name veikė jo privati chirurgijos ir moterų ligų ligoninė. Nors šiame autentika dvelkiančiame pastate 1967 m. kilęs gaisras radikaliai pakeitė jo išvaizdą, po dešimtmečio namas prikeltas antram gyvenimui, o erdvę papuošė įkurta memorialinė ekspozicija. 1994 m. jis grąžintas šeimnininkams, vėliau parduotas ir perplanuotas naujų savininkų. Siekiant išsaugoti jo istorinę memorialinę vertę, pastatas įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.

14

NAMAS, KURIAME GYVENO ANTANAS GARGASAS

A. Smetonos g. 39

Ypatingas medinis azūrinis lodžijos dekoras bei kitos medinės konstrukcijos – ši unikali statyba išduoda buvusį namo šeimnininką. 1928 m. statytame vilą primenančiame name gyveno išskirtiniais dizaino bruožais garsėjęs Antanas Gargasas – inžinierius ir architektas, suprojektavęs ne vieną išskirtinį, architektūriškai reikšmingą gyvenamąjį namą ir visuomeninės paskirties pastatą. Pasikeitus santvarkai, mieste praleidęs 9 metus jis išvyko iš Panevėžio ir po karo pasitraukė į Vakarus. Pastatas įrašytas į Kultūros vertybių registrą dėl architektūrinės, istorinės ir urbanistinės vertės.

15

PANEVĖŽIO ŠVČ. TREJYBĖS BAŽNYČIOS REKTORATAS

📍 Sodų g. 3

Vienoje seniausių Panevėžio gatvių stovi autentiškas 100 metų skaičiuojantis medinukas, kuriame gyveno pirmasis Panevėžio vyskupas K. Paltarokas. Namas remontuotas taip, kad jame galėtų gyventi ir dirbti vyskupas bei jo sekretorius ir kancleris. Čia veikė vyskupijos kanceliarija, tribunolas ir biblioteka, o visą erdvę gaubė išskirtinis bei puošnus dizainas: mansarda ir net trys verandos su balkonais. 1940 m. jis nacionalizuotas ir iš esmės perplauotas. Tik po 40 metų vyskupo Kazimiero Paltaroko namai grąžinti bažnyčiai. Sukaupęs tokią istoriją, šiandien namas laikomu valstybės saugomu architektūriniu ir memorialiniu palikimu, liudijančiu apie vyskupo ir jo tarnautojų gyvenimą bei svarbius istorinius įvykius.

16

PANEVĖŽIO EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIA

📍 Ukmergės g. 29

Ši nedidelė vienbokštė ir trinavė stačiakampio plano medinė bažnyčia pastatyta 1850 m., kai dar XVIII a. pabaigoje grafas fon Ropas įkūrė Panevėžio evangelikų liuteronų parapiją. Bažnyčios vidų puošia šešios kolonos, iš kurių penkios laiko visą vargonų chorą ir daug kitų medinių konstrukcijų. 1940 m. nacionalizavus pastatą bažnyčios bokštas nugriautas, maldos namai paversti į šokių salę, o vėliau naudojami kaip ūkinių prekių parduotuvė. Po 50 metų evangelikai liuteronai bei reformatai susivienijo bažnyčios atstatymo darbams. Šiandien pastatas įrašytas į Kultūros vertybių registrą, išskiriant jo unikalumą ir įtraukiant į Lietuvos kultūrinį paveldą.

17

KRISTAUS PRISIKĖLIMO CERKVĖ

📍 J. Tilvyčio g. 6

Panevėžio Kristaus Prisikėlimo cerkvė pastatyta 1892 m. Prieš tai šioje vietoje stovėjusi katalikų koplyčia. Panevėžio kapinių cerkvė panaši į vienbokštes katalikų bažnyčias – su bokštu ir mažesniu bokšteliu, kurie kyla dvišlaičio stogo galuose. Cerkvės pamatai – iš akmens mūro, o visas fasadas apkaltas horizontaliomis lentomis. Langus puošia apvadai, jų šoninės lentos profiliuotos, apatinės drožinėtos ornamentais, o viršus vainikuotas trikampiais sandrikais su lipdiniais. Cerkvė į Kultūros vertybių registrą įrašyta dėl architektūrinės ir sakralinės reikšmės.

18

PANEVĖŽIO SENTIKIŲ CERKVĖ

📍 A. Mackevičiaus g. 10

Atvykus prie sentikių maldos namų akį patraukia ypatinga architektūra – pažvelgus į stačiakampio plano vienbokštės keturkampį bokštelių, galima išvysti stogo viršūnę dengiantį svogūno formos kupoliuką, papuoštą kryžiumi. Ši medinė bažnyčia iškilo tik 1906 m., iki tol mieste pradėjusi formotis sentikių bendruomenė buvo persekiojama, tad daugiau nei 80 metų neturėjo oficialių maldos namų. Per Pirmąjį pasaulinį karą bažnyčia sudeginta ir iš naujo atstatyta 1926 m. Šiandien bažnyčios skliautą papildo gėlių motyvo dekoratyvinė rozetė (ornamentika), maldos namų viduje išlikęs ir išskirtinio rankdarbystės meistriškumo pavyzdys – drožinėta altoriaus pakilos tvorelė. Šios detalės pasirinktos neatsitiktinai, tai tradicinės liaudiškos architektūros bruožai.